
INHOUD

Inleiding	7
Wat is een leugen	11
De spiegel van eerlijkheid	19
Twee soorten leugens	25
Leugentjes om bestwil	29
Vertrouwen	45
Zwakke lofuiting	49
Geheimen	53
Liegen onder extreme omstandigheden	59
Geestelijke rekenschap	67

Integriteit 71
Grote leugens 75

Conclusie 83
Dankwoord 87
Over de auteur 89
Noten 91

WAT IS EEN LEUGEN?

Bedrog kent vele gezichten, maar niet elke vorm van bedrog is een leugen. Zelfs de meest ethische persoon worstelt zo nu en dan om schijn en werkelijkheid uit elkaar te houden. Als een vrouw zich opmaakt, probeert ze er jonger of mooier uit te zien dan ze van nature is. Maar eerlijkheid gebiedt niet dat ze telkens een vrijwaringsclausule uitspreekt: 'Ik zie dat je naar mijn gezicht kijkt: wees je er alsjeblieft van bewust dat ik er bij het opstaan niet meteen zo goed uit-

zie...' Iemand die haast heeft zal misschien doen alsof hij de kennis die hij voorbijloopt niet ziet. Een beleefde gastvrouw zal niet de aandacht vestigen op het feit dat een van haar gasten iets ongelooflijk doms heeft gezegd. Wanneer er gevraagd wordt: 'Hoe gaat het?' zullen de meesten van ons automatisch zeggen dat het goed gaat, omdat we weten dat de vraag vooral een begroeting is en niet zozeer een opening om eens een goed gesprek te hebben over de teleurstellingen in onze carrière, onze huwelijksproblemen of de staat van onze darmen. Dit soort weglatingen kunnen een vorm van bedrog zijn, maar het zijn geen leugens. We zullen af en toe een beetje om de waarheid heen draaien, zonder daarmee bewust onwaarheden te willen verkondigen.

De grens tussen liegen en bedrog is vaak vaag. Het is zelfs mogelijk om te bedriegen met de waarheid. Ik kan bijvoorbeeld op de stoep voor het Witte Huis gaan staan en het hoofdkantoor van Facebook bellen en zeg-

gen: ‘Hallo, je spreekt met Sam Harris. Ik bel vanaf het Witte Huis en ik wil graag met Mark Zuckerberg spreken.’ Mijn woorden zouden in zekere zin waar zijn – maar ik heb ze uitgesproken om te misleiden. Zou ik liegen? Het zit er in elk geval dicht tegenaan.

Liegen is het met opzet misleiden van mensen die eerlijke communicatie verwachten.⁽²⁾ Deze definitie laat goochelaars, pokerspelers en andere onschuldige veinzers buiten beschouwing, terwijl het wel licht werpt op een psychologisch en sociaal landschap waarvan de ruwe vorm makkelijk herkenbaar is. Mensen liegen zodat andere mensen overtuigingen vormen die niet kloppen. Hoe gewichtiger de overtuigingen – dat wil zeggen: hoe meer iemands welzijn afhangt van een correct begrip van de wereld – des te gewichtiger de leugen.

Maar, zoals filosoof Sissela Bok vaststelde, we komen niet verder als we niet eerst het onderscheid maken tussen waarheid en op-

rechtheid – want iemand kan oprecht zijn en het toch bij het verkeerde eind hebben.(3) Eerlijk zijn is correct je overtuigingen weergeven. Maar eerlijkheid geeft geen garantie dat onze ideeën over de wereld juist en waar zijn. Bovendien vereist oprechtheid ook niet dat we de *bele* waarheid vertellen. Elk detail over een bepaald onderwerp bespreken is bijna nooit nuttig en bovendien onmogelijk.

14

Deze tweeslachtigheid even terzijde latend, maakt het uiteraard verschil of er gecommuniceerd wordt vanuit het geloof dat iets waar en nuttig is of dat deze ideeën achtergehouden of verdraaid worden. De *intentie* om eerlijk te communiceren is de maatstaf voor oprechtheid. De meeste mensen hebben geen graad in de filosofie nodig om deze houding te kunnen onderscheiden van kwade bedoelingen.

Er zijn veel verschillende redenen waarom mensen leugens vertellen. Ze liegen om schaamte te vermijden, om hun prestaties te

overdrijven en om misstappen te verbergen. Ze doen beloften die ze niet van plan zijn na te komen. Ze verbergen onvolkomenheden in hun producten of diensten. Ze misleiden concurrenten om er hun voordeel mee te doen. Velen van ons liegen tegen vrienden en familie om hun gevoelens te sparen.

Leugens kunnen grof of subtiel zijn, wat de reden ook is om ze te vertellen. Sommige vragen om ingewikkelde kunstgrepen of vervalste documenten. Andere bestaan voornamelijk uit eufemismen of tactische stiltes. Maar elke leugen ontstaat door het ene te denken terwijl we iets anders willen overbrengen.

We kennen allemaal beide kanten van de scheidslijn tussen wat iemand gelooft en wat hij wil dat anderen oppikken – en de kloof tussen die twee ziet er over het algemeen heel anders uit, afhankelijk van of men de leugenaar of het slachtoffer is. Uiteraard beeldt de leugenaar zich vaak in dat hij geen schade veroorzaakt zolang zijn leugentje niet opge-

merkt wordt. Maar degene tegen wie gelogen wordt, denkt er meestal heel anders over. Op het moment dat we onze oneerlijkheid bekijken vanuit het standpunt van de ander, beseffen we dat we ons verraden zouden voelen als de rollen omgedraaid waren geweest.

16 Een vriendin van me, Sita, ging eens op bezoek bij een andere vriendin en wilde iets kleins voor haar meebrengen. Omdat ze op reis was met haar zoontje, had ze geen tijd gevonden om te winkelen. Toen ze zich aan het klaarmaken waren om het hotel te verlaten viel Sita's oog op de opvallend leuke badproducten in hun hotelkamer. Dus stopte ze wat zeepjes, shampoo en bodylotion in een tas, bond het geheel dicht met een lintje dat ze bij de receptie kreeg en ging op weg.

De vriendin was blij verrast toen Sita haar het cadeautje gaf.

‘Waar heb je die vandaan?’ vroeg ze.

Overvallen door de vraag en met een groeiend besef van ongepastheid probeerde Sita zich staande te houden met een leugen: ‘O,

die hebben we zojuist gekocht in de souvenirwinkel van het hotel.'

Vervolgens voegde haar onschuldige zoon-
tje de volgende woorden toe: 'Nee, mama,
die komen uit de badkamer!'

Stel je de gezichten van de twee vrouwen
eens voor, kort door schaamte bevroren, om
dan over te gaan tot verontschuldigende en
vergevingsgezinde glimlachjes. Dit mag er-
uitzien als een verwaarloosbaar leugentje –
en dat was het ook – maar het vertrouwen
tussen de twee vriendinnen zal er niet groter
op geworden zijn. Grappig of niet, het ver-
haal onthult iets onaangenaams over Sita: ze
zal liegen als ze dat nodig vindt.

De mogelijkheid om anderen om de tuin
te leiden is altijd aanwezig en vaak heel ver-
leidelijk. En met elke aandrang komen we op
een steeds sterker hellend ethisch vlak. Wei-
nigen onder ons zijn moordenaars of dieven,
maar we zijn allemaal leugenaars geweest. En
velen van ons kunnen 's avonds niet lekker
onder de wol kruipen zonder overdag enkele

leugentjes te hebben verteld. Wat zegt dit over ons en over de manier waarop we met elkaar omgaan?